

ФРОНТИР

КСЕНІЯ ДВОРНИКОВА

**ХУДОЖНИКИ
НА ВІЙНІ:
ІСТОРІЇ ПРО МИСТЕЦТВО
І ВИБІР**

Харків
«ФОЛІО»

Передмова

Вони могли б відкривати виставки, готувати нові проекти, вчити дітей малювати... Однак після вторгнення РФ в Україну кожному довелося зробити вибір. Герої цієї книжки — українські художники, які одягли військову форму і змінили майстерні на окопи, навчальні центри, стабілізаційні пункти. Їхнє життя змінилося, як і творчість. Розмови про фарби та композицію відійшли на другий план. З'явилися інші слова — ротації, позиції, втрати...

Ця книжка не лише про мистецтво під час війни. Це спроба зафіксувати досвід художників у війську — 22 історії ветеранів, офіцерів, солдатів, які малюють. Живі свідчення конкретних людей дають можливість почути їхні голоси, побачити війну через їхні роботи — створені до повномасштабного вторгнення і під час нього.

Хтось має професійну освіту, представляв Україну на виставках за кордоном, а хтось почав активно малювати буквально в бліндажі на нулі. Є ті, хто поставив творчість «на стоп», бо служба не залишає часу й сил.

Серед них є відомі прізвища. І є люди, які не вважають себе митцями. Для цієї книжки це не принципово. Дехто служить на передовій, дехто — вже в тилу. Та всі вони — частина Сил оборони України.

Для одних творчість стала зв'язком із цивільним життям, для інших — можливістю зібрати «донати» на потреби підрозділу. Хтось в рисунках намагається

зберегти пам'ять про полеглих військових і переосмислити побачене, а хтось пише, бо інакше просто не може. Щоправда, у багатьох «на великій землі» залишилися недописані картини. Про деякі із них говорили під звуки пролітаючих гвинтокрилів.

Тут історії як добровольців, так і мобілізованих. Різні люди з різним досвідом. Їхній шлях — це серія рішень, адже для багатьох ця війна — не початок. Вони були на Помаранчевій революції, Революції Гідності, волонтерили. Це продовження їхнього шляху.

Серед героїв цієї книжки є оборонець «Азовсталі» Олександр Івлєв, медик Юлія Монька, яка пройшла шлях від парамедикині добровольчого батальйону «Госпітальєри» до військовослужбовиці ЗСУ. Ви дізнаєтеся історії Петра Примаченка — онука Марії Примаченко, Юрія Гладченка — першого прикордонника з інвалідністю, який підписав контракт на військову службу, Романа Хруща, який викладав в Українській академії друкарства, а тепер — командир навчально-штурмової роти, Олени Білозерської — журналістки та офіцерки ЗСУ. Є й інші — менш відомі, але не менш важливі імена.

Їхні історії починаються тут, але повна розповідь — на сторінках цієї книжки.

Я вдячна кожному, хто знайшов час для цієї розмови. Не з усіма вдалося зустрітися особисто. З багатьма ми спілкувалися тоді, коли вони були на передовій.

Сподіваюся, ми ще прийдемо на їхні виставки — вже у мирний час.

Байда Ярослав «Пікассо»

*Боєць 111-ї бригади Сил територіальної
оборони, викладач Київського професійного
коледжу технологій та дизайну одягу,
аспірант Київської академії декоратив-
но-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука*

Моя Україна крізь покоління

Яка вона, моя Україна? Уявляється одразу рідна Черкащина минулого, із вишневими садками й білими хатами, які, за розповідями, розписував мій прадід на початку XX століття у селі Склименці. Його роботи не збереглися, та, мабуть, хист передався мені...

Радянський час прокотився руйнівною хвилею по Україні. Період перед Другою світовою війною для нашого роду був трагічним: розкуркулення, Голодомор, фронт. Бабуся розповідала, що був дід на прізвисько Колючка, який мав 12 синів. Родина була роботящою, з п'ятої ранку працювали, тож стали заможнішими, почали скуповувати у панів землю... Прийшла радянська влада і розкуркулила, деяких синів забрали на фронт. У першій же битві брати бабусі потрапили до німців у полон. За словами бабусі, вона просила відпустити їх, бо жнива... Двох, ще молодих

хлопців, відпустили. Ще один двоюрідний дід загинув у 1941 році, долі інших невідомі...

Портрети: усе почалося з Шевченка

Інтерес до портретів почався з дитинства і з часом міцнів і розвивався. Це були і зображення Тараса Шевченка, пам'ятаю, на моєму портреті він був з вусами, але без шапки. Зробив це зображення за завданням і залишився задоволеним. Цікавив образ полковника Війська Запорізького Тараса Бульби. І як без черепашок-ніндзя чи шкільної стінгазети на початку 90-х?

Створювали сатирично-гумористичне міні-видання про життя школярів «Колючка»: у коміксах розповідали хто, де і як набешкетував... Завжди мав «відмінно» з малювання, а на шкільному конкурсі посів перше місце з картиною, присвяченою Другій світовій війні. Намалював двох дітей у полі пшениці, на яких ворог наставляє автомат... Трагізм малюнка полягав у позиціях маленьких хлопчика і дівчинки: вона закрила обличчя рукою, а хлопчик тримав її за руку і не відводив погляду від окупанта. Тоді зобразив війну вперше, не міг навіть уявити, що це знову стане реальністю.

Погляди величних...

Думки про те, що інтерес до малювання варто було б розвивати серйозніше, тоді не було. Натомість ходив до музичної школи й вчився грати на духових інструментах, потім захопився дзюдо й паверліфтингом, у 14 років посів на змаганнях Черкащини перше місце. Вивчившись у профтехучилищі на електрика, але жодного дня не працював за спеціальністю.

Наступним логічним кроком стала армія. На Львівщині опанував навички зв'язківця, у Донецьку служив у Внутрішніх військах. Однак без проблем не минулося, через обмороження рук і переохолодження потрапив у шпиталь, а там мене визнали непридатним для служби й обмежено придатним у воєнний час.

Ідея навчатися далі, але вже на художника, виникла саме під час служби в армії. Командир захотів, щоб по периметру кімнати для зборів нашого підрозділу були портрети гетьманів і військових діячів. Оскільки з роти малював тільки я, то доручили відтворити олівцем зображення зі збірника. За кілька місяців створив з півтора десятка портретів — Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Байди Вишневецького та інших... І хоч усі жили в різні історичні часи, були дуже різними зовні, але відкритий і чесний погляд їх об'єднував. Цікаво, яка доля цих портретів нині...

Вдала робота: 30% таланту + 70% праці

Якось побачив на зупинці оголошення — Черкаський художньо-технічний коледж набирає студентів. Зателефонував. Привіз дві роботи — армійський автопортрет і зображення церкви. Вступив. Мене зарахували у 1999 році на тоді ще експериментальний напрям — дизайн, я й сам спершу до кінця не розумів, чим займається дизайнер.

Навчання не було простим: оскільки я не навчався в художній школі, довелося опановувати багато: вивчав кольори, історію мистецтв, техніки, фарби, рисунок... І чим більше вчився, тим ясніше розумів: раніше малював інтуїтивно, замість того, щоб геометрично вибудовувати будову тіла й працювати зі світлотінями. Паралельно підпрацьовував художником-оформлювачем у місцевому

училищі — і це підбадьорило, бо професія почала приносити прибуток. Згодом здобув вищу освіту в Кіровоградському інституті регіонального управління та економіки, продовжив навчання на кафедрі дизайну й відкрив рекламне агентство в рідному Корсунь-Шевченківському.

Несподіваним для мене став дзвінок директорки Драбівської дитячої музичної школи з пропозицією викладати образотворче мистецтво. Подумавши один день, пропрацював там 9 років. Ми з талановитими учнями об'їздили сотні конкурсів, їхні перемоги та прогрес надихали продовжувати викладати. У той час став більше писати олійними фарбами, мої роботи брали на виставки, схвальні відгуки лунали все частіше. Чим більше працював, тим чіткіше розумів: вдала робота — це 30% таланту і 70% праці. Навіть ті, хто, здавалося б, не дуже вміють малювати, але щодня працюють — стають сильними, а їхні роботи гарними.

Обличчя Майдану

Багато кольорів і виразних облич бачив під час Революції Гідності у Києві. Тоді було не до малювання: холод, боротьба, недоспані ночі, відсутність матеріалів. Уже після завершення протестів трохи пошкодував, що не створив під час революції жодної роботи. З іншого боку, їхав до Києва не за натхненням чи творчістю, а заради боротьби за майбутнє країни — захищати свої права і цінності, надію на краще... Те саме роблю і під час повномасштабної війни.

Як багато тієї зими на Майдані було патріотично налаштованих і сильних людей! Це був час змішаних почуттів — тривоги й сили, панував непереможний дух українського народу й усвідомлення постійної загрози.

І попри злочини тодішньої влади проти свого ж народу, попри те, що силовики стріляли в мітингувальників, не раз намагалися зачистити наметове містечко і розігнати людей, Майдан продовжував боротьбу.

Мій земляк, журналіст і громадський діяч Василь Сергієнко, став Героєм Небесної Сотні. Його вбивство було шоком для багатьох у нашій громаді.

Пам'ять про Романа Сокуренка — «Сокола»

Ще більшим шоком став початок російсько-української війни у 2014 році. Під час Антитерористичної операції в Іловайському котлі був поранений мій близький друг Роман Сокуренко «Сокіл». Він теж брав участь у Революції Гідності, згодом добровільно приєднався до батальйону МВС «Азов». Він намагався врятувати двох побратимів, однак поранення було важким, понад місяць він боровся за життя, але помер у лікарні. Це мене глибоко вразило, тому створив у пам'ять про нього невеликий документальний фільм. А от малювати обличчя Романа не міг... Натомість моя учениця створила серію його портретів, їх представили на Черкащині.

З учнями працювали над малюнками і передавали на фронт, щоб підтримати солдатів, які захищали нас на Донеччині та Луганщині. Свої роботи віддавав на аукціони, кошти з яких спрямовували на підтримку армії. Чи було цього достатньо? Ні, велика війна підійшла лише ближче.

Ідеальний портрет

Робота однієї з талановитих учениць, на якій вона зобразила Тараса Шевченка, підштовхнула досліджувати

синдром Стендаля (тимчасовий психосоматичний розлад, який пов'язаний з мистецькими творами та зображенням людини). Після року досліджень здається, що я виріс як художник, відкрив для себе багато закономірностей, які «оживляють» картини — контраст, рух кольорів та композиції, обов'язкове порушення пропорцій людського обличчя чи тіла. Найбільше вивчав найвідоміший портрет — «Мону Лізу» Леонардо да Вінчі.

Зрозумів: ідеальний портрет — у неідеальності. Тоді персонаж ніби дивиться на глядача, не залишаючи його байдужим. Для себе відчув: жовтий колір у картині дуже бажаний, адже глядач краще сприймає картину. Важливий і контраст, щоб були як темні, так і світлі місця в картині.

Викладав дисципліни, пов'язані з мистецтвом у Корсунь-Шевченківському та Богуславському педагогічному коледжах, а згодом у Київському професійному коледжі технологій та дизайну одягу. У цей час створив чимало портретів: багато малював студентів із натури, застосовував фактори, про які дізнався, експериментував, роботи представляв на виставках по країні. І поки навчав студентів, навчався і розвивався сам. Написання портретів олівцем, олійними фарбами чи аквареллю для мене більш цінно, ніж ремесло. Найбільше люблю момент, коли віддаю людині портрет, намальований з натури, і бачу її захват.

Викладацькій справі віддав понад 15 років, за цей час споглядав, як учні та студенти розвивалися, як вони мислили, що творили. Це був щасливий час: пленери, малювали портрети на вулицях, були мандрівки на конкурси за кордон, радість від перемог.

Відчув, що хочу написати наукову роботу про синдром Стендаля, вступив до Київської академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука

на аспірантуру, але так і не закінчив її — почалася повномасштабна війна.

Рішення лютого

24 лютого 2022 року товариш, теж аспірант академії, розбудив на світанку зі словами: почалася війна. Не усвідомив тоді, що це означає, адже війна почалася вже давно. Вирішив ще годинку поспати й потім йти на роботу. Вранці приїхав до коледжу, а він порожній: студентів не було, натомість зустрів лише кілька колег-жінок, які дуже мені зраділи. З цим прийшло усвідомлення — дійсно, почалася велика війна, у що ще кілька годин тому не вірив.

Там же й вирішив: маю йти воювати, хочу захистити країну, своїх учнів, знайомих. Було невимовно шкода людей, яких атакує рф. З такими думками їхав за кермом до Корсуня, згадуючи рядки з пісні «Київ бомбили... почалася війна».

Наступного дня разом з товаришем пішов до військкомату в рідному місті. Черга була величезною, весь час хвилювався, що мене не візьмуть, тож про комісування з армії вирішив промовчати. Відтоді виконую свій військовий обов'язок.

«Пікассо» на бойових

Півтора місяця тривали навчання, у перші ж дні взяв псевдо «Пікассо». 27 лютого намалював роботу на зворотному боці мапи світу — диктатор Гітлер схилився над диктатором Путіним, який лежав у труні. Коли був час, малював портрети побратимів: обличчя були дуже виразними, бачив в очах емоції, які хотілося зберегти на папері.

ЗМІСТ

Передмова	3
Байда Ярослав	5
Барабах Роман	14
Білозерська Олена	23
Бриндіков Олександр	34
Бурбело Сергій «Музей»	40
Воронюк Ольга «Шалена Птиця»	51
Гапчинський Дмитро «Смайл»	59
Гаркуша Віктор «Пікассо»	69
Гладченко Юрій «Художник»	78
Дзюба Радислав «Радій»	86
Івлєв Олександр	93
Мединський Микола «Залізник»	103
Монька Юлія «Піксар»	113
Ошурко Петро «Кифа»	122
Примаченко Петро «Марсель»	133
Пузік Валерій «Фінчер»	142
Пішта Іван «Художник»	152
Равський Євген «Художник»	167
Рудий Федір «Автор»	176
Тур Єва «Бос»	185
Хрущ Роман «Крук»	194
Шепета Віктор «Скіф»	207